

280582

ISELJENIČKO PITANJE
S OSOBITIM OBZIROM NA DALMACIJU

NAPISAO
M. BARTULICA

ZAGREB 1928.

TISAK JUGOSLOVENSKE ŠTAMPE D. D.

280582

FZC 33/1976

ISELJENIČKO PITANJE S OSOBITIM OBZIROM NA DALMACIJU

I.

U ČEMU JE VAŽNOST ISELJENIČKOG PITANJA.

Iseljeničko pitanje je bez sumnje važno i aktuelno pitanje za cijelu državu i za cio naš narod. Važno je iz dvojakog razloga, jer ima do jedan milion naših iseljenika u dalekom svijetu, kao i za to, jer se naše iseljavanje danomice sve većma množi iz svih naših krajeva, osobito iz najsiromašnijih.

Dalmacija spada medju one naše zemlje, iz kojih se naše seljaštvo srazmjerno najviše iseljava, naročito poslije rata. U stranom svijetu ima do blizu jedan milion naših iseljenika i već sama ta činjenica dovoljna je, da nas uvjeri, da moramo iseljeničkom pitanju posvetiti punu pažnju. Kako je poznato, u našem iseljeništvu ističu se Primorci. I po tome je Dalmacija na prvom mjestu po svojoj iseljeničkoj važnosti.

Trebaće pristupiti rješavanju iseljeničkog pitanja, u cijelom njegovom opsegu, jer to zahtijevaju naši životni, državni i narodni interesi. Pošto će se imati da u tome pravcu traži saradnja i privatne inicijative, mora se naglasiti, da bi se uskom saradnjom državnih i samoupravnih vlasti sa našim brojnim iseljeničkim udruženjima moglo mnogo postići. Da se to sprovede, potrebno je u prvom redu da se sa strane naše narodne države počne temeljito rješavanje toga pitanja u svim pravcima.

To je pitanje toliko opsežno i od tolike važnosti za naš narod, da bi se neko vrijeme imalo da uspostavi naročito ministarstvo, koje bi se isključivo bavilo sa rješavanjem toga pitanja. Pošto to pitanje još nije ni izdaleka svestrano proučeno, trebalo bi najprije ustanoviti sve faze razvoja toga pitanja kod nas, da se uz mogne konačno odrediti kakovo je zapravo stanje danas u tome pogledu. Bez toga ne može se uopće pristupiti temeljitom rješavanju. Dosada se nešto radilo, ali

je to bio samo jedan mali dio rada koji se očekuje, jer se baš kod ovog pitanja mora zahvatiti korijen i odatle početi. Svi palijativi mnogo ne pomažu. To je mogla biti samo trenutačna pomoć, ali se kod toga događalo, da se pitanje najvećma još više komplikovalo, što je iseljavanje sve više raslo.

Pokrenuti dakle cio jedan dio našega naroda od jednog miliona i regulirati njegovo disanje, nije laka stvar. Urediti iseljeničko pitanje tako da ono bude organski vezano za cio naš duševni i narodni razvoj, to ima da bude naš cilj. I sada zamislimo te brojne velike i male naše naseobine, po velikim američkim, australskim i azijskim prostorima, kako osjećaju dnevne kucaje našeg državnog bila i kako žive i razvijaju se, uporedo i čak povezano sa našim domovinskim životom. Umjesto toga danas imamo vrlo neodredjene i vrlo blijede, a gdje gdje jedva nešto tijesnije odnose između naše narodne seljačke matice i njenih nadaleko i naširoko rastrkanih grana, koje ne žive od sokova svoga stabla, nego ili će uvenuti ili će se ko zna kako samostalno razvijati.

Tu treba nešto jače, nešto konkretnije i nešto temeljitije. Najprije stvoriti nove kanale, kroz koje će ta zajednica osjećaja i interesa neprestano i živo strujati, da doista naše iseljeničtvo bude dijelom našeg narodnog organizma. A mi znamo, da je ono u stvari i više nego to, jedan narodni sastavni dio, bez čijeg se opstanka ne da zamisliti opstanak i razvoj cijelog našeg državnog doma. Strujanje je tu, kroz žile koje su iseljenici sami pokušali da povežu sa našim narodnim korijenjem. Ali u tome jest važnost da se tim žilama dadu sokovi koje oni trebaju, da nijedna od tih žilica ne uvene, i da sve one sačinjavaju ono važno tkivo našeg organizma, kroz koje takodjer ima da struji krv našeg nacionalnog i socijalnog života. Dakle urediti najprije te kanale, oživiti te žilice i učiniti da naše iseljeničtvo bude doista po svojim vrijednostima jedan od faktora naše budućnosti.

Koliko to vrijedi za cijelu državu, s posebnom još važnošću vrijedi za **Dalmaciju**, iz koje se zadnjih godina naše iseljništvo jatomice iseljava. A regulirati iseljeničku bujicu, tako da se ona preko Amerike i Australije još snažnije skrene opet na domovinsko tlo, značilo bi u prvom redu od Dalmacije učiniti, ne pustinjnu koja sada od nje postaje, nego naš perivoj napretka kakvim ga naši vrijedni i sposobni doseljenici mogu da stvore.

II.

ISELJENIČKI VAL TREBA REGULIRATI.

Ako se tako zamašno naše pitanje, zamašno počne i riješavati, donijet će samo u tome slučaju one rezultate koje moramo tražiti. A prvi će rezultat biti taj, da će se voditi **stroga evidencija o kretanju iseljeničkog vala** kroz domovinu, osobito niz njezine siromašne proplanke i niz otočje, **zbog čega i zašto narod bježi od svoga ognjišta** u nesigurnu, a možda i očajnu sudbinu. Iseljeničko bi ministarstvo moglo da, brineći se sa ostalim ministarstvima, pokreće akciju za spasavanje pojedinih naših krajeva, koji će u dogledno vrijeme opustošiti. Ako je iseljavanje iz kojeg kraja postalo neminovno, najprije je **unutrašnja kolonizacija**, koja treba da tu pomogne. Ako je baš bijeda toliko velika, da u prvom času onemogućava ikakvo drugo riješavanje do li veće iseljavanje, onda bi tu moralo da bdije državno oko **nad svakim iseljenikom kuda ide, s kime ide i da li zbog toga strada i u koliko strada njegovo selo odnosno njegova porodica**. Trebalo bi drugim riječima ustanovljivati taj regulativ iseljavanja, da ono podje sigurnim stazama i da se tako jedino postizava **naš aktiv** u iseljeničkoj bilansi. Jer ovako je **strahoviti pasiv**, kada dnevno na stotine naše najbolje snage bježi od jednog zla, domaćeg teškog zla, u neizvjesnost, da tamo pobere još teže zlo za sebe, porodicu i domovinu. Ima tu stotine mogućnosti da se ta potreba iseljavanja, uslijed bijede a ne uslijed suviška žiteljstva, namiruje i po jednom planu i pod budnom zaštitom naših iseljeničkih organa u državi i po svim našim naseobinama.

Glavno je da ovdje istaknemo tu prvu našu zadaću, a koje se mjere imaju poduzimati, za to su **razne ankete** koje se mogu upriličiti ali ne birokratski u vidu kakovih namještenih kongresa, nego **na samim garištima gdje isčezava seljačka snaga**. Dogovor i sporazum mogli bi da nas pod neposrednim utiskom svježih opažanja, upute pravim putem. Pri tome bi sudjelovali svi krugovi, najprije seljački, kojih se to najviše tiče. Tada se ne bi događalo da se naš seljački svijet (iz gradova se vrlo malo ljudi seli) **vrbuje na seljenje** ili pomoću direktnih agenata parobrodarskih agencija ili pomoću pojedinačnih dozivanja iz udaljenih naseobina. Onda bi postojala kontrola, da li je to iseljavanje moguće ne samo sa porodičnog gledišta, nego i sa državnog narodnog gledišta. Ovako odlazi se kako se stigne i kuda se stigne. Barem se na to mora pomišljati zbog naše opće nemarnosti **da otklonimo pravo raseljavanje nekih naših krajeva, osobito na našem Primorju**. Kod svega toga morala bi se pokazivati državna briga da se to spriječi ili barem da se to temeljito kanalizuje prema tačno utvrdjenim potrebama odnosno mogućnostima iseljavanja.

Pored te stroge i svestrane evidencije koja je tako odlučna kod ovog pitanja, u drugom redu je potrebna isto tako **organizacija rada u pravcu vodjenja potpune statistike**, da li se iseljavanje vrši i koliko se ono vrši zbog faktičnih potreba naroda, kada se narod iseljava i uz koje uslove, te gdje se pojedini iseljenici u stranom svijetu nastavaju i kojim se poslovima posvećuju. S ovim je usko povezan **rad općina, koje mogu da vrlo dobro saradjuju sa državnim te oblasnim i sreskim samoupravnim vlastima**. U tome cilju obilazili bi razni iseljenički organi naročito krajeve odakle se najviše rekrutuju iseljenici, te bi od vremena do vremena **lično kontrolirali to iseljavanje** i na taj način bili u stalnom doticaju sa narodom. Biti će potrebno sada ovdje uzgred spomenuti, da bi bilo vrlo dobro, da o tome radu, kako bismo kazali na prvoj neposrednoj liniji, uzmu

učestća sami iseljenici koji se bave iseljeničkim pitanjem, a koji se vraćaju iz naših naseobina, poslije dugog boravka u tuđini. Na koji bi se način ta prva organizacija rada provela, o tome se može voditi rasprava, ali je glavno da se provede princip da iseljenici ne budu samo objekt ko zna čijeg iskorišćavanja, nego da sami učestvuju živo i s naročitim interesovanjem na stvaranju svoje nove budućnosti.

III.

KAKVA TREBA DA BUDE NAŠA ISELJENIČKA POLITIKA.

Kad se tako organizuje ta prva izvještajna i statistička služba, pomoću privatne inicijative, onda se može pouzdanije prići ostalom provodjenju i dovodjenju u sklad svih tih činjenica sa glavnim načelima naše emigracione politike, sa državnog i narodnog stanovišta. Tu može da dodje tada do izražaja naš opći osnovni zahtjev, da se vodi **potpuna briga o svakom našem čovjeku i o svakom našem selu**, jer se po poznavanju svih spomenutih okolnosti dađe jedino voditi **jedna državna opća iseljenička politika**. S takvim poznavanjem stvari može se uspjeti kanalizovati postepeno i po odredjenom postotku iseljavanje iz pojedinih krajeva, tako da ne bismo više kao danas tapkali u mraku ne znajući što se zapravo događa s našim selima i s našim narodom. Jer jedino u tom slučaju se ne bi mogla da dese nikakva teška iznenadjenja. Jedino ovako, kako je danas, kada svega toga prethodnog pripremnog rada nema, može da se dešava, da **svaki naš kraj ima svoju zasebnu iseljeničku brigu i nevolju**, da je prepušten tek izvjesnim dosta oskudnim organima naše iseljeničke službe, da te brige koliko stignu, olakšavaju u glavnom, ipak konačno prepuštanjem iseljenika njihovoj sudbini.

Kad se naprotiv sve to uredi, tako da bude provedena šira organizacija toga prvoga rada, onda tek dolazi do mogućnosti da se **sigurno upravlja sa emigracijom**. To bi imala biti briga ovog drugog dijela rada kod samoupravnih i državnih vlasti, koje bi po naročito

utvrđenom programu rada samog ministarstva provodile našu iseljeničku politiku. A ta bi politika išla najviše za tim, da od naše emigracije stvori pozitivan i konstruktivan faktor u našem narodnom životu.

IV.

SARADNJA PRIVATNE INICIJATIVE.

Sad je važno istaknuti da je u ovome poslu preko potrebna saradnja privatne inicijative, osobito iseljeničkih organizacija u inostranstvu i domovini. Pošto je naše iseljeničtvo dobrim dijelom organizovano u raznim političkim, kulturnim, pripomoćnim i privrednim društvima, imalo bi se najprije preko svih tih društava sprovesti tu zajedničku nit saradnje, u cilju podastiraanja stalnih i tačnih podataka i registrovanja života i rada naših iseljenika. Kod naših poslanstva i konzulata jedan poseban čovjek mogao bi da se bavi tim pobiranjem i prikupljanjem podataka, na osnovu kojih bi se ili u poslanstvu ili u posebnom komesarijatu konstruiralo plan zajedničkog rada sa domovinom. Naša država moraće što prije da otvori još koje poslanstvo, a pogotovo više konzulata u Americi, Australiji i New Zelandu, ali do tog vremena u prvom redu, a kasnije uporedo, imala bi se prepustiti odnosno povjeriti posebna briga ili sadašnjim iseljeničkim organizacijama ili novim posebnim za to ustanovljenim organizacijama medju našim iseljenicima te doseljenicima.

Mi znamo da je privatna inicijativa i privatna saradnja vrlo dragocijena, kad se tiče opće potrebe. Pogotovo je ta saradnja nužna i korisna, ako je ta privatna strana direktno zainteresovana tim radom, kako je ovdje slučaj. Ko se može više i bolje brinuti za svoj napredak nego sami iseljenici, ako se samo njihove snage priberu i njihove organizacije upotrebe za takav važan narodni rad, u korist domovine i iseljeničtva! Na takvoj jednoj nepolitičkoj i nestranačkoj bazi, kada se traži samo zajednički rad u korist naroda i države, može se doista razviti mnogo toga, što bi doprinijelo temeljitom upoznavanju svih naših prekomorskih naseobina. Bez

obzira na to, da li su uvijek i svagdje naši državni predstavnici takovi da mogu sa uspjehom izvršavati svoj dvostruki rad i prema odnosnim državama, kod kojih su akreditovani, i prema našim naseobinama s kojim treba da budu u stalnim vezama, — trebalo bi tu **novu organizaciju akciju** povjeriti u prvom redu ljudima, koji su se i ranije posvećivali radu za iseljeničku stvar. Osim toga bi se svi naši konzuli odnosno saradnici i u pojedinim poslanstvima, konzulatima i komesarijatima, prema tome koliko ih i gdje ima, morali tražiti **iz redova samih iseljenika odnosno iz redova ljudi, koji su dobro proučili iseljeničko pitanje.** To bi moralo biti po mogućnosti uređeno tako, da su **zastupljeni svi naši krajevi** iz kojih ima iseljenika, tako da n. pr. u jednoj naseobini gdje prevladava naš elemenat iz Dalmacije, bude najviše za tu stvar angažovano sposobnih ljudi iz Dalmacije.

Stvoriti jednu takovu **solidnu organizaciju mrežu**, značilo bi jednim dijelom doista povećati izdatke za iseljeničko pitanje, ali bi se za to upotrebila daleko više **privatna saradnja** koja bi mogla da bude **glavni oslonac** za taj opće koristan rad. Kad bi se taj rad uspješno razvio, bili bi stvoreni putevi za **širi prosvjetni i privredni rad.** Tek tada otvorilo bi se široko polje djelatnosti u svim pravcima, tako da bi se iseljeničko pitanje moglo da riješava sve bolje i sve više u skladu sa našim narodnim potrebama.

Iseljeničke organizacije dakle mogu mnogo da doprinesu tome, da **država postane nosilac iseljeničke politike** u pravom smislu te riječi. Jer mi danas nemamo takve politike, pošto nam u prvom redu fale najvažniji preduvjeti za to. Taj veliki sporazuman rad može da se razvije najbolje baš tako, ako se angažuju sami iseljenici, kojima se mora dati prilike, da na taj način učestvuju u razvijanju naše države. Jer se mora zastupati načelo, da svaki naš čovjek dađe što više može, svojevoljno i požrtvovno za naš opći narodni napredak.

Ne samo iseljenici, dakle oni, koji žive u našim naseobinama, nego i naši doseljenici (t. zv. povratnici),

mogu mnogo da u tom pogledu korisno učine. Problem iseljenika je usko skopčan sa problemom doseljenika, jer su međusobno organski vezani, ali doseljeničko pitanje ima svoju posebnu važnost o kojoj ćemo posebno pisati.

V.

NAŠE ISELJENIČKO KAO SOCIJALNO PITANJE.

Iseljeničko pitanje ima razni vid: tretira se općenito sa nacionalne i državne strane, posebno opet kao jedno čisto naše ekonomsko pitanje, a u trećem redu kao naše eminentno socijalno pitanje, i u opće kao pitanje reorganizacije i obnove mnogih naših životnih komponenata.

Sve to treba uporedo razvijati, bez sumnje, jer je sve to unutrašnje povezano, ali iseljeničko pitanje treba riješavati najprije kao opće socijalno pitanje, koje se ne tiče samo naše države nego i drugih naroda. — Osobito poslije rata iseljeničko pitanje posmatraju sa toga gledišta Sjedinjene Države, koje su bile do sada naš glavni iseljenički cilj.

I baš državnici sjeveroamerički počeli su tretirati iseljeničko pitanje s te strane, jer je to doista skroz socijalno pitanje kod ukrštavanja raznih naroda i rasa te ostvarivanja posve novih životnih uvjeta u novim boravištima. Kad bi se kod nas dublje zagledalo u to pitanje, vidilo bi se, da se ta socijalna strana ne tiče samo onih naroda, u čijim se državama stvaraju naše naseobine, nego i samih naših iseljenika koji iz raznih naših sredina idu u Ameriku, da tamo ili nastave svoj dotadašnji rad, u prvom redu poljodjelski dakle seljački, ili da što se većinom i događja, promjene svoje zanimanje i time iz temelja izmjene fizionomiju svoga socijalnog položaja.

Važno je to, da se kod nas najvećma seli seljački narod, koji je bio obezbijedjen barem svojom siromašnom i ubogom kolibicom, a i kojim ralom zemlje. Medjutim u posve novim prilikama obično se to ne obnavlja i u tudjini, nego naprotiv događja se, da se naši iselje-

nici pretvaraju u radnike, obrtnike, trgovce i industrijalce. Koliko je meni poznato iz ličnog iskustva dok sam bio više godina u Americi, procentualno su trgovci i obrtnici i industrijalci medju našim iseljenicima **najvećim dijelom postali od seljaka** koji su emigrirali ravno sa svojih sela. Posmatrano iseljeničko pitanje kod nas sa te strane socijalne, može da daje maha ozbiljnom proučavanju, **da li i u koliko ta važna promjena doprinosi našem napretku danas kao seljačke države.** Naši emigranti u prvom redu u Kanadi i Argentini u izvjesnom broju na farmama nastavljaju poljodjelski rad, ali kao obični nadničari sa i bez ugovora. Oni su dakle u tom slučaju socijalno izloženi. Posebno je pak poglavlje naših iseljenika, osobito iz Dalmacije, koji rade po raznim rudokopima u najvećim opasnostima. Očito je da svi ti naši iseljenici gube svoj seljački karakter i da **postaju postepeno, od svojih gospodara u seljačkom domu i na svojoj njivi, tudji najamnici i robovi teškog rada.** To pitanje je dakle u tome, u kojoj se mjeri i da li se uopće to smije dozvoljavati na uštrb naše budućnosti.

Prema tome je socijalna fizionomija našeg iseljeničtva znatno drugačija, osobito pod uticajem stranog svijeta, u našim tamošnjim naseobinama. Znatno bi pomoglo riješavanje toga pitanja kada bi se moglo i približno ustanoviti šta se je i u kojem postotku dogodilo sa našim iseljeničtvom od polaska iz domovine do eventualno njihovog povratka. Dakle ta socijalna strana je toliko važna, da bi se baš njoj moralo posvetiti najveći dio brige pri riješavanju iseljeničkog pitanja.

VI.

PRIVREDNA VAŽNOST NAŠEG ISELJENIČTVA.

Pored socijalne je od posebnog značenja **ekonomska strana** iseljeničkog problema. Kad bi se tačno moglo ustanoviti pod kakvim se prilikama naši iseljenici iseljavaju, te što sve oni doživljuju i postizavaju u stranom svijetu, imala bi se vrlo bogata riznica stečenog znanja i iskustva života pored vrlo gorkih i vrlo teških iskušenja i neocijenivih nevolja. Vidjelo bi se

onda, koliki je ekonomski napredak odnosno nazadak bio za pojedinca iseljenika, za njegovu porodicu i posebno za njegovo selo. Jedna takova bilansa dala bi vrlo zanimive rezultate i to za neke krajeve vrlo negativne, a za neke krajeve možda i vrlo pozitivne. Vidilo bi se da je baš zbog toga naš iseljenički problem mnogo zamršen i po svojoj biti i po svojim posljedicama. U uskoj vezi sa socijalnim značenjem stoji ova ekonomska pozadina. Jer nije dovoljno kazati da neko selo grca u bijedi, pa da se narod iseljava da se spasi. Veliko je pitanje, da li su baš takvi seljaci iz jednog takvog sela uspjeli da se spasu u tudjem svijetu. Nema sumnje, da se je jedan lijepi postotak naših iseljenika znao ekonomski da podigne, ali se po tome postotku ne može suditi sudbina svih ostalih iseljenika. Kod ustanovljavanja stanja stvari u tome pogledu, opazilo bi se da ima različitih momenata koji su djelovali u prilog ili protiv iseljenika. Ispitivanje tih momenata bilo bi vrlo poučno za prosudjivanje našeg problema. Velikom pažnjom prema tome ekonomskom barometru postiglo bi se, da se konačno stvori nama toliko potrebna statistika privredne snage naših iseljenika, pod kakvim okolnostima, u kojoj državi i specijalno u pojedinoj naseobini. Tek ilustracijom tih privrednih prilika našeg iseljeničtva mogli bismo pouzdano ući u rješavanje ovog našeg teškog problema. Vrlo bi bio lijep naš zadatak da pokušamo stvoriti tu privrednu sliku naše emigracije.

Kao posebni dio toga našeg opažanja bilo bi nastojanje, da se utvrdi, koja sela i uolikoj mjeri imaju pomoći od naših prekomorskih naseobina, jer znamo da danas ima doista nekih mjesta, osobito na otočju, koja jedino žive od novca koji u obrocima stizava od pojedinih iseljenika. Ali to ne smije biti neka varljiva slika niti smije da ima toliko uticaja na druga naša sela koja se takodjer nalaze u bijedi. Jer suludo bi bilo i pomisliti da je dovoljno poći u Ameriku i za najkraće vrijeme postići isto takav efekat, kad znamo sijaset primje-

ra od onih koji se poslije dugog izbivanja još ne snalaze u tuđem svijetu. S takvim bi se činjenicama dala pronaći istina je li i koliko je pasivan odnosno aktivan naš iseljenički bilans u privrednom pogledu.

Jedna bi se stvar dala svakako ustanoviti, da je naše iseljeničtvo, danas uzeto kao cjelina, **važan privredni faktor za naš narod**. To ne treba dokazivati, jer znamo, da su naše brojne i velike naseobine u mnogom naprednije, nego li i najbolji naši krajevi, ali je za to ta važna okolnost, da novi prilivi iseljivanja to stanje slabe a ne pojačavaju. I ovo bi bilo zanimivo doznati u kojoj se mjeri i zašto to događa. Tu bi razna uporedjenja mogla dati **korisna otkrića**, koja bi nam mogla pomoći i naučiti **kako da reguliramo naše novo iseljavanje**.

Jedna treća posebna grana, da je tako nazovemo, naše iseljeničke privrede jest onaj dio iseljeničtva koji je potpuno otkinut od naše domovine, po nacionalnoj indiferentnosti i po odnarodjenju koje se zbiva. Toga postotka ima možda i više nego što mi mislimo. Ne toliko u središtima naše emigracije, koliko u manjim i udaljenim naseljima koja ne stoje u međusobnom kontaktu. Naše konzularno pitanje je važno na poseban način baš zbog toga i nemamo dovoljno riječi da ocijenimo potrebu, **da je krajnje vrijeme da se ustanovi, u kojoj mjeri i gdje i da li se više u anglosaksonskim ili latinskim zemljama naš narod gubi**. Taj je momenat važan ne samo sa općeg nacionalnog gledišta nego i posebno sa privrednog gledišta. Da je naše iseljavanje već davno regulirano, to bi se doista tačno već znalo i prema tome bi se ravnalo i naše iseljavanje. Jer nije samo potrebna statistika radi toga, da se dozna stanje stvari, nego baš zato da se **na osnovu toga stvore zaključci i provodi stanoviti program**. A u provodjenju privrednog našeg programa ta bi iseljenička privredna kazaljka mogla da bude od osobitog značenja za naš privredni razvoj.

KULTURNI ZADATCI NAŠE EMIGRACIJE.

Naša kultura duhovna i materijalna, može mnogo da dobije od našeg iseljeničtva, osobito obzirom na nove poglede i na nov duh koji se stiče u Americi. Ne mislim da američki život može da bude na uštrb u duhovnom pogledu našim iseljenicima koji nose u sebi uvriježenu svoju rasu i narodnu kulturu, nego naprotiv da se **iz našeg novog američkog svijeta može da dobije prinos u kulturi.** To se osobito može da odrazuje baš na materijalnoj kulturi. Od nje možemo da novim strujanjima i radovima i umijećima u Americi dobijemo i putokaz i podstrek. Kad bismo se znali da okoristimo potpuno svim onim što je novi svijet dao našem iseljeničtvu, naša bi zemlja postigla i crpila snagu i mnoge potrebne elemente za svoj napredak. Treba vidjeti kako li sve žive naše naseobine u Sjedinjenim Državama i drugdje pa razumjeti da tamo ima mnogo toga drugojačega i snažnog što bi nam mnogo koristilo za razvoj naše kulture.

Kad bi se moglo barem stvoriti kakav obavještajni ured u tome pravcu, mogli bismo se njime poslužiti korisno, da ustanovimo u čemu naš narod napreduje u Americi i Australiji, da li je to napredovanje samo politura i t. zv. amerikaniziranje, ili je dugogodišnji život u naseobinama donio svoje dobre plodove. Ako podjemo sa stanovišta, da je Amerika postala neko žarište potencijalnog stvaranja, i da u toj velikoj mješavini naroda doista ključaju nove tvorevine, morali bismo vjerovati, da nam taj novi svijet može pružiti okrepe u oduhovljavanju. Legenda o materijalističkom duhu Amerike ne može da nas zavede, pa da mislimo da bi nam naši iseljenici mogli donijeti samo blaziranost. — Naprotiv ima nešto u onom oduševljavanju radom koje je postalo čak bajoslovno za Ameriku, od čega bismo i Evropa pa i mi u njoj mogli da postignemo nove pobjede.

Da se ta **kulturna saradnja** postigne i u najmanjoj mjeri, spontano, bilo bi vrijedno posvetiti najveću pažnju našoj američkoj emigraciji. Vjerujemo da nas zbližavanje ne samo sa anglosanksoncima, nego i sa drugim narodima osobito sa istoka, može **da obogati novim duhovnim energijama i spoznajama**. Vrijedno bi bilo da se u početku toga rada barem nešto učini u tom pogledu, pa da se konstatuje, šta su sve naša kulturna društva postigla zadnjih decenija u svome radu po našim naseobinama. To se malo gdje kod nas bilježi, a pogotovo se ne vodi ozbiljnog računa o svim tim kulturnim stvaranjima u našem iseljeništvu. Ako koja novina kod nas što o tome napiše, slučajno, to skoro prodje neopazice, a koliko bi tek vrijedno bilo da se osjeti sklad našeg domovinskog i našeg iseljeničkog kulturnog rada!

Na tome polju nas čeka velik rad, u tijesnoj vezi sa činjenicom, da je naš iseljenički život, osobito u Sjedinjenim Državama, mnogo različit od našeg domaćega života i da su se kod našeg iseljništva iskazale i probudile mnoge vrijednosti i snage.

VIII.

ZAŠTO JE ISELJENIČKO PITANJE NAŠE OPĆE NARODNO I DRŽAVNO PITANJE.

Napomenuli smo nekoliko svojih opažanja o socijalnoj i kulturnoj strani našeg iseljeničkog pitanja. — Kad bi se sve to skupa malo bolje promotrilo, vidili bi odmah da je to pitanje doista zamašno i da sve ono što se danas radi kod nas, još ni izdaleka ne odgovara velikoj potrebi koju osjećamo. Trebalo bi **razvijati aktivnost u svim tim pravcima** i uznastojati da se sve te grane temeljito prouče i obraduju, razumije se, u duhu nove naše nacionalne i socijalne iseljeničke politike.

Kod ovog pitanja ne postoji naročita potreba da se naglašava nacionalna strana, jer sve to skupa: **i socijalna briga i privredno snaženje i kulturni napredak predstavljaju naše narodno i državno pitanje**. I kod Slovenaca i kod Srba, a naročito kod Hrvata, čija je emigracija najbrojnija, postoji ta velika potreba da se

iseljeničko pitanje počne jednom temeljito riješavati sa svih strana. Naše opće zanimanje za takav rad može da predstavlja širi narodni zahtjev, i u tome vidimo našu nacionalnu čežnju da se što bolje afirmiramo na svim tim poljima. Baš za to rješavanje iseljeničkog pitanja, kao kod svih velikih pitanja, treba po mogućnosti **angažovati cio narod, u prvom redu one naše krajeve iz kojih se naše iseljništvo u zadnje doba stvara.** Kad je tako, s narodom mora da bude i država, i ona kao socijalna zajednica po svijesti naroda i po njegovim potrebama, treba da prva sve svoje snage stavi u službu iseljeničke stvari. Ovo je tako jasno, da je nemoguće zamisliti drugačije. Ali kako danas stvari stoje, mi se nalazimo pred činjenicom da toga svestranog i dubljeg pogleda na naš iseljenički problem nema i da se takvim pogledom država ne rukovodi u svome radu. Mi želimo ovdje da istaknemo to pomanjkanje jedne šire osnove za rad na iseljeničkom pitanju. Koliko nam je poznato, po onome što se vidi, čita i čuje, još uvijek smo u traženju puteva i bez odredjenih smjernica. Bez toga, bez jasnoće o onome što se hoće, ne može se ni započeti širi rad. A opet do toga jasnog programa možemo doći samo svim onim predhodnim mjerama koje smo već spomenuli.

IX.

ZA DALMACIJU JE ISELJENIČKI PROBLEM NAJVAŽNIJI I NAJOSJETLJIVIJI.

Sve ove misli mogu da se odnose na naše iseljeničko pitanje shvaćeno kao cjelina za cijelu našu državu. To znači da sve to važi u jednakoj mjeri i za Dalmaciju čije je to pitanje najosjetljivije. Bavim se iseljeničkim pitanjem već 15 godina a i sam sam boravio nekoliko godina u Americi te upoznao izbliza iseljništvo. — U Splitu postoji Organizacija Iseljenika, koja djeluje uz druge iseljeničke organizacije u državi dosta aktivno i koja nastoji da doprinese uređivanju toga pitanja. Kao tajnik te organizacije uspio sam u tome da se među doseljenicima povelja briga za nove iseljeničke grupe

koje odlaze iz domovine, te kojima se drže predavanja prije odlaska. Na tim predavanjima dobivaju novi iseljenici uvid u svoja nova boravišta, na osnovu posve autentičnih podataka koje im daju tek nedavno nadošli doseljenici (povratnici), osobito iz Južne Amerike. — Osim toga se tim iseljenicima daju savjeti i naputci, ističe im se važnost iseljeničkog pitanja, te predočuje potreba opće iseljeničke saradnje u tome pravcu. Takvih sam predavanja održao skupa sa ostalim doseljenicima dosada ukupno 50 od mjeseca maja 1926. do uključivo 21. aprila 1927. godine, a i poslije toga su se ta predavanja nastavila. Nije se uspjelo još dovesti na sva ta predavanja sve iseljenike koji putuju preko porobrodarskih agencija u Splitu, ali se po ovome pregledu vidi, da ih je ipak bio lijep broj:

1926. — maj iseljenika 34, juni 79, juli 122, avgust 100, septembar 175, oktobar 96, novembar 137, decembar 107; god. 1927. — januar 20, februar 65, mart 148, april 99. Ukupno kroz sve te mjesece 1182.

Ta su predavanja za mene bila dragocjeno iskustvo, jer sam upoznao još više važnost iseljeničkog pitanja. Jedno moram još da naglasim, da je preko hiljadu bilo od tih iseljenika iz Dalmacije i to iz najsiromašnijih krajeva. Na taj način u doticaju s njima uspio sam da saznam njihovo teško ekonomsko stanje ne samo njihovih porodica, nego i čitavih sela iz kojih će se iseliti skoro sve, što je mlado, sposobno i zdravo. Pogotovo je to danas, kada glad na sve strane hara. Najviše putuju u Argentinu i Australiju. Većinom ih zovu rođjaci i prijatelji obećavajući im rad. Kako mi na tim predavanjima dijelimo iseljenicima naročito štampane formulare za eventualne njihove pritužbe na parobrodarske agencije i na prilike u novom kraju, primili smo od njih lijep broj tih pritužaba, iz kojih se najprije vidi da su se prevarili u svojim nadama, da Amerika i Australija nisu više obećane zemlje, jer da je kriza proizvodnje i rada velika, te da mogu računati na uspjeh samo oni, koji imaju imućnu rodbinu i koja im može dati stalnu zaradu. Ostalo je sve problematično i prepušteno slu-

čaju pojedinaca. Iz tih se pritužaba još doznaje da bi se dosta veliki broj nedavno iseljenih seljaka, osobito u Australiju, što prije vratio kući, jer da čak skapavaju od gladi! Kako se vidi iz toga, i s te strane je iseljenički problem za Dalmaciju vrlo težak, jer to nije problem samo kojeg sela nego može se slobodno kazati i cijele Dalmacije, u prvom redu njenog otočja.

Po svemu što se dakle može zaključiti, obzirom na iseljeničke prilike u Dalmaciji, možemo da konstatujemo, da je za nas jednako važan problem onih koji odlaze i onih koji dolaze. Nije samo hitna potreba da se regulira naše iseljavanje po kriterijama koje smo već iznijeli, nego da se takodjer regulira doseljavanje, name vraćanje naših iseljenika, osobito onih koji se vraćaju, kao imućni ljudi s nakanom da se nastane trajno i da doprinesu svojim kapitalom i znanjem napretku našeg naroda. Ovo bi pitanje trebalo posebno da se prouči kako bi se što bolje zadržalo te iseljenike kod kuće u domovini, da se opet ne vraćaju u Ameriku i Australiju te na taj način riješilo iseljeničko pitanje u njegovim glavnim posljedicama. Kad bi se cio taj problem zahvatio dublje, kako sam već izložio, i kad bi se u duhu nove iseljeničke politike provela čitava organizacija pretходnog rada, morali bismo se zaustaviti naročitom pažnjom na pitanju doseljenika koji bi već sada mogli da budu važan momenat za rješavanje naše ekonomske krize i za ekonomsko podizanje našeg Primorja. U tom smislu imaju Organizacije Iseljenika u Splitu, Zagrebu Osijeku i drugdje svoje posebno mjesto.

Iseljeničko pitanje je za Dalmaciju toliko usko spojeno sa opstankom i razvojem naših sela u prvom redu, da nam se ono danas predstavlja kao naše vrlo hitno nacionalno i državno pitanje, s osobitim obzirom na socijalni karakter naše obale, ako hoćemo da poput drugih naprednih naroda budemo na visini svojih dužnosti te da rješavajući na široj osnovi naše iseljeničko pitanje pomognemo ekonomskom spasavanju Dalmacije.

M. Bartulica (Zagreb).

